

Κ Α Ρ Λ Γ Ι Α Σ Π Ε Ρ Σ

Τοῦ κ. ΧΡΗΣΤΟΥ Χ. ΜΑΛΕΒΙΤΣΗ

Στις 23 Φεβρουαρίου 1969 ὁ Κάρλ Γιάσπερς συμπλήρωσε τὰ 86 χρόνια του. Καὶ στις 26 πέθανε. Εἶναι τόσος πολὺς ὁ θόρυβος ποὺ γίνεται γύρω ἀπὸ τὶς πολιτικὰς προσωπικότητες τοῦ καιροῦ μας, ὥστε ξεχνᾶμε πὺς ἀνάμεσά μας βρίσκονται καὶ πνευματικὰς προσωπικότητες ὕψους, ὅπως αὐτὴ τοῦ Γιάσπερς. Καὶ ἔτσι, ὅταν χαθοῦν, δὲν ἀντιλαμβανόμαστε ὅσο πρέπει τὸ μέγεθος τῆς ἀπώλειας.

Τὸ πρόβλημα τοῦ ἀνθρώπου σήμερον εἶναι κατ' ἐξοχὴν πνευματικόν. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ πραγματικοὶ ἡγέτες του εἶναι οἱ ἄνθρωποι τοῦ πνεύματος. Ἐπερίσσευσεν ἡ ὀργάνωσις καὶ ἡ παραγωγὴ καὶ ἡ σχεδιοποίησις. Ἐκεῖνο ποὺ ἀπελλιστικά λείπει εἶναι ἡ πνευματικὴ ἀγωγή, ἡ συνείδησις τοῦ ὑπάρχοντος.

* * *

Ὁ Γιάσπερς ἐξεκίνησε ὡς ψυχίατρος. Κατόπιν ἔγινε ὑφηγητὴς τῆς ψυχολογίας (1913) ἐν τῷ πανεπιστήμιῳ τῆς Χαϊδελβέργης καὶ ὕστερον καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας (1921). Τὴν ἴδιαν πορείαν ἀκολουθοῦν καὶ ἡ συγγραφὴ τῶν ἔργων του. Ἡ «Γενικὴ Ψυχοπαθολογία» (1913) εἶναι ἔργο καθαρὰ ψυχιατρικόν. Μετὰ τὴν «Ψυχολογία τῶν κοσμοαντιλήψεων» (1919) γεφυρώνει τὴν ψυχολογίαν μετὰ τὴν φιλοσοφίαν, καθὼς περιγράφει τὶς ψυχολογικὰς δυνατὰς κοσμοαντιλήψεις. Καὶ ἐν τῇ τρίτῳ «Φιλοσοφία» (1932) ἀναπτύσσει πλέον τὴ δική του «κοσμοαντίληψιν». Μ' αὐτὸ τὸ ἔργο καθιερώνεται ἐν τῷ διεθνῶν κύκλῳ ὡς φιλόσοφος πρώτης γραμμῆς.

Τὸ ἐπόμενον μεγάλο ὅσο καὶ ὀγκώδες φιλοσοφικόν ἔργο του εἶναι τὸ «Περὶ τῆς Ἀληθείας» (1947). Ὁ Γιάσπερς ἔγραψε καὶ πολλὰ ἄλλα βιβλία, ὅπου ἄλλοτε κυριαρχεῖ ἡ κοινωνιολογικὴ σκέψις (ὅπως π.χ. «Ἡ πνευματικὴ κατάστασις τῆς ἐποχῆς μας», 1931), ἄλλοτε ἡ ἱστορικὴ («Γιὰ τὴν πηγὴν καὶ τὸν σκοπὸν τῆς ἱστορίας», 1949), («Οἱ μεγάλοι φιλόσοφοι», 1957) κλπ. καὶ ἄλλοτε ἡ πολιτικὴ («Ἡ ἀτομικὴ βόμβα καὶ τὸ μέλλον τοῦ ἀνθρώπου», 1958 κλπ.). Ὅλα τὰ βιβλία του συνθέτουν τὴν φιλοσοφικὴν θέσιν καὶ τὴν ἠθικὴν στάσιν τοῦ ἀνθρώπου.

* * *

Ὁ Κάρλ Γιάσπερς ἐργάσθηκε σ' ὅλη τὴ μακρὰ ζωὴ του, γιὰ νὰ ἀποσαφηνίσῃ τοὺς πνευματικοὺς ὁρίζοντες τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου, οἱ ὅποιοι ἔχουν ζοφωθῆ ἀπὸ μιὰ χωρὶς προηγούμενον σύγχυσι. Στις ὑψηλὰς κορυφώσεις του τὸ

πνεῦμα δὲν ξεχωρίζει ἀπὸ τὸ ἦθος του. Τέτοιος ἦταν ὁ Γιάσπερς: Πνεῦμα καὶ ἦθος. "Ἄν εἶναι νὰ τὸν συνοψίσουμε σὲ μιὰ φράση του, ἴσως εἶναι αὕτη: «Ἡ γνήσια φιλοσοφία εἶναι προφητικὴ φιλοσοφία». Ἡ συνείδησή του ἀντιστάθηκε στὸ νὰ βιάση τὸ ἱστορικὸ φαινόμενο καὶ νὰ τὸ υποτάξῃ κάτω ἀπὸ ὀλιγάριθμες θεωρητικὲς ἀρχές. Παραδέχθηκε τὶς αἰνιγματικὲς καὶ θεωρητικὰ ἀπροσδιόριστες πηγὲς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἱστορίας. Γι' αὐτὸ ἐσεβάσθη καὶ ἄφησε ἀνοιχτὰ τὰ μεταφυσικὰ μονοπάτια ποὺ διώδευσε ὁ ἀνθρώπος κατὰ τὸ παρελθόν.

* * *

Ὁ Γιάσπερς εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς θεμελιωτὲς τῆς φιλοσοφίας τῆς ὑποστάσεως (ὑπαρξισμός). Κατ' αὐτόν, ἔργο τῆς φιλοσοφίας εἶναι ὁ φωτισμός τῆς ὑποστάσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ὑπόσταση εἶναι ὁ πιὸ ἀυθεντικός ἐαυτός τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος δὲν ἀντικειμενοποιεῖται, ἀλλὰ διανοίγει τὶς δυνατότητές του ἐν ἐλευθερίᾳ. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν ὀρίζεται ἐννοιολογικά. Ἀποκοτῶμε μόνον τὴν «ἐμπειρία» τῆς ὑποστάσεως. Εἶναι μιὰ ἐμπειρία ὀρίων καὶ ἀνυπόθετης ἐλευθερίας. Δηλαδή, γνωρίζουμε μόνον τὰ ὅριά της, ὅπως ταῦτα ἐβιώθησαν ἀπὸ τὰ μεγάλα πνεύματα τῆς ἱστορίας καὶ ὅπως τὰ βιώνει ὁ κάθε ἀνθρώπος στὶς προνομιακὲς καὶ ἀυθεντικὲς στιγμὲς τῶν «ὀριακῶν καταστάσεων». Τέτοιες καταστάσεις εἶναι ὁ θάνατος, ἡ εὐθύνη, ἡ τυχαίότης, ὁ ἀγώνας, τὸ ὑποφέρειν. Εἶναι τὰ ἀμετάθετα ὅρια τοῦ ἀνθρώπου. «Γινόμεστε οἱ ἑαυτοὶ μας», λέγει ὁ Γιάσπερς, «ὅταν ἀντιμετωπίζουμε τὶς ὀριακὲς καταστάσεις μὲ ἀνοιχτὰ μάτια. Ἡ ἐμπειρία τῶν ὀριακῶν καταστάσεων καὶ τὸ ὑπάρχειν εἶναι ἓνα καὶ τὸ αὐτό».

Ἔτσι, λοιπόν, κεντρικὸ σημεῖο στὴ φιλοσοφία τοῦ Γιάσπερς εἶναι ἡ «ὑπόσταση», γύρω ἀπὸ τὴν ὁποία στρέφεται ὁ φιλοσοφικὸς λογισμός, γιὰ νὰ φωτίσῃ αὕτη τὴν ἴδια τὴ σκοτεινὴ ὑπόσταση, ἀλλά, ἐν συνεχείᾳ, καὶ ὅλο τὸ ὑπάρχειν καὶ τὸ πράττειν: Ἡθικὴ, ἱστορία, θρησκεία, λογικὴ, ὄντολογία κλπ. Δεδομένου, ὅμως, ὅτι ἡ ἴδια ἡ ὑπόσταση δὲν εἶναι κάτι τὸ «σαφές» (ὅπως ἤθελε ὁ Καρτέσιος τὸ «σκέπτομαι ἄρα ὑπάρχω»), διότι δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ὀριακὴ ἐμβίωση, τὰ πάντα τὰ καλύπτει μιὰ ὄντολογικῆς ὑφῆς «ἀβεβαιότητα». Γι' αὐτὸ ἡ φιλοσοφικὴ γνώση εἶναι στὴν οὐσία της τραγικὴ γεγονός ποὺ ἀντικατοπτρίζει τὴν τραγικὴ θέση τοῦ ἀνθρώπου στὸν κόσμον, ἀφοῦ σὲ κάθε κρίσιμη στιγμή του καλεῖται νὰ ἀποφασίσῃ μὲ ἀποκλειστικῶς προσωπικὴ του εὐθύνη. Διότι ὁ ἀνθρώπος ζεῖ μέσα σὲ ἓνα κόσμον, ὅπου δὲν ὑπάρχει κανένα ἀπόλυτον καὶ «ἀντικειμενικόν» στήριγμα.

* * *

Τὸ εἶναι δὲν εἶναι κάτι τὸ ἀντικειμενικόν, ὅπως τὸ ὑποθέτει ὁ κοινὸς νοῦς καὶ ἡ ἐπιστήμη. Οἱ ὄντολογικοὶ τομεῖς ποὺ λένε στὴν ἀντίληψή μας εἶναι ὁ κόσμος, ἡ ὑπέρβαση, ἡ ἐμπειρικὴ ὑπαρξή, ἡ συνείδηση ἐν γένει, τὸ πνεῦμα, ἡ ὑπόσταση, ὁ λόγος. "Ὅλα αὐτὰ ὡς «περιεχόμενα» προκύπτουν ἀπὸ ἓνα «περιέχον». Τὸν ὅρον αὐτὸν τὸν δανεῖζεται ὁ Γιάσπερς ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ σκέψη. Ὁ Πλάτων λέγει στὸν «Παρμενίδην» (138B): «Οὐκοῦν ἕτερον μὲν ἂν τι εἴη αὐτὸ τὸ περιέχον, ἕτερον δὲ τὸ περιεχόμενον». Θὰ λέγαμε πὼς τὸ περιέχον εἶναι ὁ ὀρίζοντας τῶν ὀριζόντων, μὲ τὴν ἐννοια ὅτι ἀπὸ αὐτὸν πηγάζουν ὅλοι οἱ ὀρίζοντες, ὅπου ἐντός των ἀναφαίνονται τὰ ὄντα. Τὸ περιέχον δὲν παρουσιάζεται, ἀλλὰ

μόνον ἀναγγέλλεται· δὲν «συμβαίνει», ἀλλὰ μέσα του «συμβαίνουν» ὅλα τὰ ὄντα, τὰ ὁποῖα ἔξ αἰτίας του καθίστανται διαφανῆ. Γι' αὐτὸ τὰ ὄντα δὲν εἶναι παρὰ σύμβολα, σήματα. Τοῦτο σημαίνει πὼς ὁ κόσμος διαπερᾶται ἀπὸ τὴν αἰωνιότη-
τα· συνεπῶς ὡς τοιοῦτος εἶναι ἀνεξάντλητος καὶ ἀπειρος, μὲ τὴν ἔννοια, ὅτι βυθί-
ζεται μέσα στὸ «ἐντελῶς ἄλο», στὸ περιέχον.

* * *

Ὁ Γιάσπερς διετύπωσε τὶς πιὸ διεισδυτικὲς παρατηρήσεις σχετικὰ μὲ τὶς
δυσοσίωιες ἐξελίξεις τῆς ἐποχῆς μας. Οἱ δύο μεγάλοι κίνδυνοι εἶναι ὁ ἀτομικὸς ὄλε-
θρος καὶ ὁ ὀλοκληρωτισμός, ἡ καταβύθιση τοῦ ἀνθρώπου μέσα στὸ ὑλικὸ καὶ πνευ-
ματικὸ μηδέν. «...Οἱ ἐξελίξεις, γράφει, συγκλίνουν πρὸς ἓνα μοναδικὸ ἀντικειμενικὸ
σκοπὸ: Τὸ τέλος. . . Τὰ φῶτα σβήνουν. Αἰσθανόμαστε τοὺς ἑαυτοὺς μας νὰ
πέφτουν σὲ ἓνα ἀπύθμενο βάραθρο». Ὡς μόνη σωτηρία δὲν βλέπει παρὰ τὴν
ἀπόφαση τοῦ ἀνθρώπου νὰ λειτουργήσῃ ὡς ἔλλογο ὄν. Καὶ ἂν πράγματι ἐπέλθῃ
τὸ τέλος τῆς ἀνθρωπότητος, τοῦτο ἀπλῶς θὰ σημαίῃ πὼς «ὁ ἄνθρωπος παρέλει-
ψε νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ καθῆκον του». Διότι τὸ δίλημμα παραμένει ἀκέραιο: Ὁ ἄν-
θρωπος θὰ μεταμορφωθῇ ἢ θὰ καταστραφῇ. Ἀλλά, παρὰ ταῦτα, δὲν εἶναι αὐτὴ
ἡ τελευταία λέξη τοῦ Γιάσπερς. Στὸ βιβλίον του τὸ ἀφιερωμένον στὸ μέλλον τοῦ
ἀνθρώπου καταλήγει μ' αὐτὰ τὰ λόγια: Ἡ ζωὴ μας, πέρα ἀπὸ τὴ λογικὴ, ἔνοιωθε
μιὰν ἐμπιστοσύνην στὸ αἰώνιον. Στὴν παρουσία τοῦ αἰώνιου ἐναποτίθεται ἡ ἐλπίδα,
ἔστω κι' ἂν ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ καὶ ἡ λογικὴ ἀποτύχουν.

Ἡ ἀδιαφορία μὲ τὴν ὁποία ἡ ἀνθρωπότητα ἐδέχθη τὴν εἵδηση τοῦ θανά-
του τοῦ μεγάλου αὐτοῦ τέκνου τῆς, μᾶς κάνει νὰ φρικιοῦμε ἀπὸ λυγρὰ προαισθή-
ματα. Βεβαίως, τὸ πνεῦμα ἦταν πάντοτε τὸ ἔσχατο στὸν κόσμο. Ὅχι ὅμως καὶ
ἀτελέσφορο, ὅπως κατάνησε τώρα.